

РОЗВИТОК ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРІВ-ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF MASTERS-OLIGOPHRENOPEDAGOGUES IN THE VOCATIONAL TRAINING SYSTEM: CRITERIA AND INDICATORS

Автор підкреслює важливість високого рівня компетентності для майбутніх фахівців у зв'язку з посиленням вимог до випускників з боку роботодавців. У статті актуалізовано питання критеріїв і показників розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів. Зазначено, що використання відповідних критеріїв і показників дозволить своєчасно коригувати освітні стратегії здобувачів освіти. Розглянуто різні теоретичні підходи до розуміння сутності термінів "критерій" та "показник". Підсумовано, що під показником слід розуміти більш вузьку категорію ніж критерій, що уможливило вивчення конкретних ознак досліджуваного феномену відповідно до визначених критеріїв. Висвітлено результати наукових пошуків щодо дослідження критеріїв та показників рівня сформованості та розвитку компетентностей. Наголошено на необхідності вивчення мотиваційно-рефлексивного критерію, урахування якого дозволить надати ґрунтовну характеристику мотиваційній сфері магістрів-олігофренопедагогів, з'ясувати вплив рефлексії для формування мотивації. У статті автором визначено показники за даним критерієм, що допоможуть у дослідженні ступеня мотивації до саморозвитку особистісних якостей, розуміння майбутніми фахівцями необхідності дотримання деонтологічних засад фаху в умовах посилення інтеграції інклюзії в освітній процес, а також рівня здатності планувати та аналізувати власну діяльність. Для здійснення більш точної оцінки спроможності магістрів-олігофренопедагогів до надання психолого-педагогічної підтримки згідно з нормами професійної культури, запропоновано когнітивно-етичний критерій і відповідні показники. Автор акцентує увагу на значенні прaxeологічного критерію та його показників у дослідженні розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів. Обґрунтовано, що застосування цього критерію допоможе у вивченні умінь та навичок здобувачів освіти до здійснення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями з використанням сучасних методів навчання, організації співпраці з учасниками освітнього процесу в умовах очного та дистанційного навчання.

Ключові слова: критерії, показники, магістри-олігофренопедагоги, фахові компетентності, професійна підготовка.

The author emphasizes the importance of a high level of competence for future specialists in connection with the increased requirements for graduates from employers. The article updates the issue of criteria and indicators for the development of professional competencies of masters-oligophrenic pedagogues. It is noted that the formulation of appropriate criteria and indicators will allow timely adjustment of educational strategies of education seekers. Various theoretical approaches to understanding the essence of the terms "criterion" and "indicator" are considered. It is concluded that an indicator should be understood as a narrower category than a criterion, which makes it possible to study specific features of the phenomenon under study in accordance with the specified criteria. The results of scientific research on the study of criteria and indicators of the level of formation and development of competencies are highlighted. The need to study the motivational-reflective criterion is emphasized, the consideration of which will allow to provide a thorough characteristic of the motivational sphere of masters-oligophrenic teachers, to clarify the influence of reflection on the formation of motivation. In the article, the author defines indicators according to this criterion, which will help in studying the degree of motivation for self-development of personal qualities, understanding by future specialists of the need to adhere to the deontological principles of the profession in the conditions of strengthening the integration of inclusion into the educational process, as well as the ability to plan and analyze their own activities. In order to more accurately assess the ability of masters-oligophrenic teachers to provide psychological and pedagogical support in accordance with the norms of professional culture, a cognitive-ethical criterion and corresponding indicators are proposed. The author focuses on the importance of the praxeological criterion and indicators in the study of the development of professional competencies of masters-oligophrenic teachers. It is substantiated that the application of this criterion will help in studying the skills and abilities of education seekers to carry out correctional and developmental work with children with intellectual disabilities using modern teaching methods, organizing cooperation with participants in the educational process in full-time and distance learning.

Key words: criteria, indicators, masters-oligophrenopedagogues, professional competencies, professional training.

УДК 378.22.048-047.44:376-056.36]:005.336.2-043.86(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/84.1.22>

Капустіна О.І.,
докт. філос.,
викладач кафедри теорії та методики
дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасному світі технологізації та діджиталізації розвиток компетентностей майбутніх фахівців є необхідною умовою успішної професійної діяльності. З кожним роком зростають вимоги до випускників, пов'язані із тим, що роботодавцю

недостатньо лише їхніх теоретичних знань: «сучасне суспільство потребує конкурентоспроможних, компетентних фахівців, які здатні до постійного духовного та професійного зростання, зорієнтованих на загальнолюдські цінності» [12, с. 56].

Здатність ефективно виконувати свої функціональні обов'язки, а також креативність та інноваційність у професійній діяльності високо цінуються на ринку праці. Саме тому, високий рівень розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів є визначальним чинником конкурентоспроможності, успішної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з порушеннями інтелекту. Такі виклики сьогодення зумовлюють необхідність модернізації сучасної системи професійної підготовки, урахування компетентнісного підходу в освітньому процесі закладу вищої освіти, що сприятиме набуттю майбутніми фахівцями спроможності до здійснення соціально-педагогічної діяльності. У цьому контексті актуальним постає визначення критеріїв і показників, що дозволить дослідити ступіть прояву фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів, відстежити динаміку їх розвитку та вчасно коригувати освітні стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність поняття «критерій» з'ясовано В. Бронніковою, Ю. Вінтюком, Т. Горохівською, Г. Мицик, Д. Погребняком, М. Ростокою, Є. Хриковим та іншими науковцями. Термін «показник» уточнено В. Биковим, І. Дубровською, Т. Іваницькою, І. Маркус, О. Самборською, Д. Чернілевським та іншими. Критерії та показники формування і розвитку компетентностей досліджено Р. Бакуменком, О. Жихорською, Ю. Климович, І. Ковалем, Д. Погребняком, О. Рибчуком, І. Ритинською, О. Тракалюком, Г. Федорук та іншими вченими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До питання критеріїв та показників розвитку фахових компетентностей майбутніх фахівців звертались у своїх наукових розвідках багато науковців. Разом із тим потребують визначення та обґрунтування критеріїв та показники розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні критеріїв та показників розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Розвиток фахових компетентностей передбачає набуття здобувачами освіти знань, практичних умінь та навичок обраної сфери діяльності, здатності діяти з урахуванням професійної етики під час вирішення складних завдань. Для здійснення глибокого дослідження цього складного процесу і здійснення комплексної оцінки ступеня прояву фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів необхідно сформулювати відповідні критерії та показники.

Т. Горохівська [1, с. 40] термін «критерій» розуміє як якісну характеристику, що є інструментом

для вимірювання прогресу в професійно-педагогічній компетентності викладачів технічних університетів.

На думку М. Ростоки [8, с. 156], у педагогіці критерій розуміють як характеристику, основу для оцінки, розрізнення та класифікації розвитку особистості та її якостей. Слушною також видається теза ученого, що професійна компетентність виступає мірилом, за яким знання, навички та вміння трансформуються в набуті компетенції, що в свою чергу інтегруються в професійну діяльність майбутніх фахівців, сприяючи їхньому самосприйняттю, самовдосконаленню, самовизначенню та самореалізації.

Відтак, компетентність можна вважати загальним критерієм здатності магістрів-олігофренопедагогів до реалізації набутого потенціалу із загальної педагогічної теорії, положень спеціальної педагогіки та корекційної психопедагогіки, самостійної професійної діяльності, сприйняття, аналізу, апробовування та запровадження інноваційних технологій вивчення розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Проте, на нашу думку, слід з'ясувати ще показники із метою конкретизації вимог до особистості майбутнього фахівця.

Погоджуючись із О. Дубровською [3, с. 72] під показником будемо розуміти більш вузьку категорію ніж критерій, що дозволяє деталізувати кожен з критеріїв.

О. Жихорська [4, с. 35] до критеріїв і показників сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищої школи відносить когнітивний (розуміння змісту, сутності змісту професійної діяльності, володіння теоретичними положеннями з обраної галузі, обізнаність із методами виконання професійних завдань), діяльнісний (сформованість професійних умінь, спроможність до самостійного розв'язання завдань, уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку власної діяльності), особистісний (наявність професійних якостей, розуміння власної діяльності, бажання до вдосконалення професійної компетентності).

Нам імпонують запропоновані ученою критерії та показники, однак до критеріїв розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки слід включити мотиваційно-рефлексивний, використання якого дозволить надати ґрунтовну характеристику мотиваційної сфери магістрів-олігофренопедагогів. Крім того, для більш точної оцінки здатності магістрів-олігофренопедагогів надавати психого-педагогічну допомогу відповідно до норм професійної культури, вважаємо за доцільне виокремити когнітивно-етичний критерій.

І. Ритинська [7, с. 110] до критеріїв для визначення ступеня сформованості професійних

навичок майбутніх фахівців з обробки інформації та програмного забезпечення у коледжі відносить: когнітивний (наявність глибоких знань з інформаційних дисциплін, необхідних для успішної професійної діяльності); функціонально-праксеологічний (готовність до незалежного застосування інформаційних знань, умінь та досвіду для виконання завдань); мотиваційний (сформоване професійне мислення та як воно використовується при розв'язанні професійних проблем); професійно-дійовий (здатність ефективно використовувати цифрові джерела інформації та застосовувати інформаційні технології у професійній діяльності).

Нам імпонує думка вченої щодо визначення функціонально-праксеологічного критерію, однак у науковій розвідці будемо послуговуватися праксеологічним.

Таким чином, до критеріїв розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів у системі професійної підготовки віднесемо мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-етичний, праксеологічний. Перейдемо до обґрунтування кожного з них.

Д. Погребняк [6, с. 163] серед критеріїв фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних Сил України в системі післядипломної освіти надає особливого значення ціннісно-мотиваційному критерію, що включає фахові цінності (бажання реалізувати та власні цінності у професійній діяльності); ставлення (позитивне ставлення до фахової діяльності); фахові інтереси (зацікавленість технологіями, методиками та засобами); мотивацію (відповідальне ставлення до функціональних обов'язків, прагнення до фахового зростання і задоволення особистісних та фахових потреб тощо).

Поділяючи думку науковця, у дослідженні фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів виділимо критерій, що дозволить з'ясувати ставлення майбутніх фахівців до обраного фаху, їх зацікавленість до корекційно-розвивальної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, самореалізації та самоосвіти, встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків з усіма членами команди психолого-педагогічного супроводу, а також прагнення до успішної професійної діяльності в умовах спеціальної та інклюзивної освіти.

І. Ковалем наголошено на значенні рефлексивно-аналітичного критерію професійної компетентності майбутніх фахівців сил безпеки та оборони України, що відображає здатність до емпатії та саморефлексії [5, с. 144–145] і визначається показниками, що відображають здатність до рефлексії над своєю діяльністю, як під час її виконання, так і після завершення; підтримки гармонійної та ефективної взаємодії в колективі; створення взаємної поваги та справедливості до керівників,

колег та підлеглих; самоосвіти та імплементації інновацій; емоційної стійкості, відповідальності, сміливості та інших якостей під час виконання завдань у ситуаціях ризику.

Нам імпонують погляди вченого стосовно необхідності врахування показників, пов'язаних із спроможністю до рефлексії в процесі та після здійснення професійної діяльності, самовдосконаленням, неупередженим ставленням до оточуючих. Однак, урахуовуючи те, що здійснення рефлексії сприятиме мотивації, аналізу результатів та пошуку нових шляхів для саморозвитку надамо перевагу мотиваційно-рефлексивному критерію.

Показниками даного критерію визначимо: мотивацію до саморозвитку особистісних якостей для забезпечення ефективної соціально-педагогічної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку; переконання щодо необхідності дотримання деонтологічних засад фаху в умовах посилення інтеграції інклюзії в освітній процес; здатність до аналізу і планування корекційної, діагностичної, компенсаційної, реабілітаційної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.

Для Д. Супрун [9, с. 230] когнітивно-компетентнісний критерій є базовим відносно до всієї професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти і включає певні показники, зокрема системність, усвідомленість і стійкість знань.

О. Шулікою [11, с. 64] наголошено на значенні саморегуляційно-етичного критерію, з огляду на необхідність дотримання норм етичного спілкування для майбутніх педагогів і принципів академічної доброчесності.

На нашу думку, магістри-олігофренопедагогів мають бути здатні до реалізації набутого теоретичного, методичного потенціалу з урахуванням норм професійної етики за підсумками навчання. Саме тому, вважаємо за доцільне виділити когнітивно-етичний критерій та його показники: опанування сучасними теоретичними, методичними, практичними положеннями спеціальної та інклюзивної освіти; обізнаність в інноваційних технологіях та інструментах гейміфікації для навчання та розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; дотримання етичних норм при проведенні досліджень і здійсненні психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Згідно з Г. Федорук [10, с. 490], праксеологічний критерій інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів технологій оцінює, наскільки здобувачі освіти здатні застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у педагогічній діяльності, як вони використовують свої знання та навички в різних ситуаціях.

На думку Л. Демченко [2, с. 138] праксеологічний критерій визначає, наскільки людина володіє

необхідними вміннями, способами дій та навичками для успішної професійної діяльності.

Відтак, врахування праксеологічного критерію надасть змогу оцінити уміння та навички магістрів-олігофренопедагогів до здійснення корекційно-розвивальної роботи в умовах очного та дистанційного навчання, ефективно виконувати функціональні обов'язки не зважаючи на труднощі. До показників цього критерію віднесемо: здатність до організації освітнього процесу із використанням педагогічного дизайну, сучасних методів навчання і розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; спроможність до реалізації дистанційної освіти у закладі дошкільної освіти; здатність до співпраці з учасниками освітнього процесу.

Отже, застосування вищерозглянутих критеріїв та показників дозволить відстежити зміни у розвитку фахових компетентностей та удосконалити зміст професійної підготовки здобувачів освіти

Висновки і перспективи дослідження. Для ґрунтовного вивчення розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів постає необхідним визначення відповідних критеріїв та показників. Із цією метою на підставі аналізу науково-педагогічної літератури було виокремлено мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-етичний, праксеологічний критерії і показники до кожного з них. Перспективою подальших наукових пошуків вбачаємо у з'ясуванні рівнів розвитку фахових компетентностей магістрів-олігофренопедагогів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горохівська Т. Критерії та показники розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2020. Том 22. № 3. С. 37–47.
2. Демченко Л. Критерії та рівні готовності майбутніх бакалаврів фізичної терапії, ерготерапії до фізичної реабілітації дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8 (102). С. 131–149.
3. Дубровська О. Вимірювання сформованості діагностувальної компетентності майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту: критерії та показники. *Військова освіта*. 2022. № 2 (46). С. 70–79.
4. Жихорська О. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. III (34). Issue: 69. 2015. С. 33–38.
5. Коваль І. С. Обґрунтування критеріїв та рівнів професійної компетентності майбутніх фахівців сил безпеки та оборони України. *Молодь і ринок*. 2024. № 2 (222). С. 140–146. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300101>.
6. Погребняк Д. В. Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних Сил України в системі післядипломної освіти. *Zhytomyr Ivan Franko state university journal. Pedagogical sciences*. 2018. № 4 (95). С. 160–165.
7. Ратинська І. Структура і стан сформованості професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення в процесі підготовки в коледжі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. № 57. С. 104–111.
8. Ростока М. Л. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. № 37. С. 155–158.
9. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2018. 658 с.
10. Федорук Г. М. Сутність та структура інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів технологій. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2013. № 35. С. 488–491. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3344> (дата звернення 04.03.2025).
11. Шуліка О. С. Критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури майбутніх учителів інформатики. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 5 (218). С. 61–65.
12. Kharkivska A. Education of value orientations of future teachers of primary education. *Danish Scientific Journal*. 2021. № 44 Vol. 2. P. 55–58.